

De Foulkes-lezing van Regine Scholz

De 45ste Foulkes-lezing van de Group Analytic Society International werd gehouden door dr. Regine Scholz en was getiteld *When foundation matrices move – Challenges for a group analysis of our time*. De lezing had een actueel thema: hoe kunnen we als psychoanalytisch geschoolde professionals een bijdrage leveren aan het verminderen van de spanningen in de samenleving die ontstaan door de migratie van enorme aantallen mensen ten gevolge van oorlogen, de klimaatcrisis en de wereldwijde politieke en economische onrust? Een verslag.

Door Monique Leferink op Reinink

De Foulkes-lezing, in de wandelgangen ook wel de 'Oscar van Group Analysis' genoemd, kon na twee jaar weer voor het eerst live plaatsvinden, daarnaast was het mogelijk de lezing online te volgen. Dat de Group Analytic Society, inmiddels Group Analytic Society International (GASi), dit jaar haar zeventigste verjaardag viert, gaf het geheel nog extra glans.

Dr. Regine Scholz studeerde Psychologie en Sociologie en is gepromoveerd aan de Ludwig-Maximilians-Universiteit München op haar dissertatie *Culture and collective trauma – a group analytic perspective*. Sinds 1987 werkt zij in eigen praktijk als psychotherapeut en groepsanalyticus, gespecialiseerd in de behandeling van trauma. Regine Scholz was lid van de directie van de GASi en oprichter van de Duitse Vereniging voor Groepsanalyse en Groepspsychotherapie (D3G). Zij is supervisor en trainingsanalyticus van D3G en lid van de trainingsstaf van het Munster Institute of Therapeutic and Applied Group Analysis. Daarnaast is zij lid van de redactieraad van het tijdschrift *Group Analysis*. Als voorzitter van het International Development Committee van GASi organiseerde ze de eerste drie International Summer Schools in Group Analysis, in Belgrado (2013), in Praag (2015) en in Athene (2016). Ook is zij medeorganisator van de conferenties *Voices after Auschwitz*. Een uitgebreide

lijst van de publicaties van Regine Scholz over grote groepen en de invloed van cultuur en collectief trauma op onbewuste processen is beschikbaar op haar website.

Verschuivende wereldorde

Regine Scholz opende haar lezing met een schets van hoe de wereldorde sinds WOII aan het verschuiven is: de Verenigde Staten zijn niet langer onbetwistbaar nummer 1, vooral China maar ook India zijn belangrijke machten geworden, Rusland wil gezien de inval in Oekraïne zijn macht weer uitbreiden, de Europese Unie worstelt met nationalisme, de vereniging van Zuid-Aziatische landen (ASEAN) laat van zich horen en het continent Afrika is sterk in ontwikkeling. De huidige machtsbalans is fragiel en onderlinge allianties wisselen.

De klimaatcrisis, oorlogen, demografische veranderingen, politieke en economische onrust en technologische ontwikkelingen zorgen voor een toename van fragmentatie, machtsstrijd en een multi- of nonpolaire wereld waarin met name door oorlogen en de klimaatcrisis steeds meer mensen hun land ontvluchten, vooral uit het zuiden, waar hele gebieden onbewoonbaar worden. Zo zijn er nu onder meer vele vluchtelingen uit Afghanistan, Libië, Yemen, Somalië, Syrië, Irak en inmiddels meer dan vijf miljoen vluchtelingen uit Oekraïne.

De politieke, economische, organisatorische en emotionele taken waarvoor ontvangende landen, organisaties en bewoners komen te staan zijn immens. Het groepsanalytische gedachtegoed zou kunnen bijdragen aan het verminderen van spanningen en meer coherentie kunnen brengen in een veelomvattende diversiteit. Daarnaast zou groeps-

analytisch denken meer zicht kunnen bieden op hoe de gevoelens en gedachten van verschillende mensen zijn ingebed in de hen omringende sociale structuur.

Sigmund Heinrich Foulkes (geboren in 1898) legde het fundament voor dit groepsanalytisch denken met het introduceren van het concept '*Foundation Matrix*': het geheel van bewuste en onbewuste gedeelde en al vroeg ontstane opvattingen in een bepaalde groep. Foulkes concept kwam mede tot stand door de invloed van drie belangrijke personen: Sigmund Freud, Kurt Goldstein en Karl Mannheim. Sigmund Freud liet het belang zien van het raken aan basale, onbewuste emotionele conflicten. Kurt Goldstein, een neuroloog, bepleitte het genezen van hersenaandoeningen door te kijken naar het hele organisme, inclusief de sociale context. Karl Mannheim, een socioloog, beschreef hoe het optimum aan bewustzijn op een bepaald moment voortvloeit uit het bijeenbrengen van mensen uit verschillende groepen. Stoelend op de gedachten van deze drie illustere voorgangers ontwikkelde Foulkes de groepsanalyse waarbinnen onderzocht werd hoe gevoelens en opvattingen van deelnemers aan een groep beïnvloed werden door en verbonden waren met hun sociale context. Met zijn aandacht voor en het onderstrepen van het grote belang van onbewuste processen en de door hem ontwikkelde concepten 'Matrix' en 'Foundation Matrix' bouwde hij verder op het fundament van deze drie voorgangers.

Een nieuwe, dynamische matrix

Foulkes beschrijft hoe er een nieuwe matrix ontstaat wanneer verschillende deelnemers

in een groep bij elkaar komen. Deelnemers kennen allen bovendien een eigen foundation matrix, het geheel van vroegere, vertrouwde, culturele, sociale en talige ervaringen.

In iedere nieuwe groep ontstaat er een nieuwe, dynamische matrix door de interacties en de relaties die zich ontwikkelen tijdens het groepsproces. Groepsleden en ook de groepsleiders zoeken hun weg in een web van ervaringen, opvattingen en gevoelens, waarbij oude, vertrouwde aandamen vaak onder druk komen te staan. Daarbij geldt dan bovendien dat naarmate de groep groter wordt de communicatie moeizamer verloopt en er moeilijker veranderingen tot stand komen.

In groepen met een grote diversiteit aan deelnemers kunnen bovendien essentiële en spanningsvolle vragen naar voren komen, die raken aan fundamentele waarden vanuit iemands Foundation Matrix zoals: wat is gepast gedrag? Hoe staan we tegenover autoriteit? Wat betekent het een man te zijn, of een vrouw? Wanneer begint het leven? Inclusie en exclusie is daarbij een vigerend thema. De macht die een meerderheid in een groep uitoefent kan bovendien leiden tot angst en agressie of zelfs tot een volledig verbreken van de communicatie.

Grootschalig trauma

In de huidige tijd met massale migratie, groeiende diversiteit en gemakkelijk en veelvuldig oplopende spanningen vinden er vaak erg snelle en ingrijpende veranderingen plaats, waardoor hele samenlevingen worden verwoest. Voor het grootschalige trauma dat hieruit voortvloeit, zowel persoonlijk, collectief als cultureel is vaak nauwelijks aandacht. Er is bovendien geen

tijd voor de noodzakelijke rouw, wel de neiging te grijpen naar snelle 'oplossingen' zoals het bouwen van muren, toenemend racisme, antisemitisme en de roep om een 'sterke leider'.

De huidige massale migratie kent volgens Scholz twee aandachtspunten. Ten eerste moeten mensen nieuwe sociale verbanden aangaan, groepsgrenzen worden uitgedaagd. Dit brengt intense sociale spanningen met zich mee. Ten tweede gaan plotse veranderingen gepaard met een grote mate van traumatisering, op zowel persoonlijk, collectief als cultureel niveau. Daarvoor moet aandacht zijn.

De huidige uitdaging voor groepsanalytici is dat het niet-klinisch werken steeds belangrijker wordt

Om transformaties voorspoedig te laten verlopen is er een grote mate van holding en containment nodig. Het groepsanalytisch denken kan helpen te begrijpen welke dynamische processen zich voordoen en wat er nodig is om deze goed te laten verlopen. Hier ligt volgens Scholz de huidige uitdaging voor groepsanalytici: het niet-klinisch werken wordt steeds belangrijker. Door het bieden van een open, veilige ruimte kan mogelijk een breakdown van de onderlinge communicatie tussen mensen met zeer uiteenlopende achtergronden worden voorkomen. Vrij naar Schlapobersky wordt onze taak dan: *'From the couch, to the circle, to the street.'* Waarbij we ons volgens Scholz

wel moeten realiseren dat ook wij deel uitmaken van dezelfde problemen als de mensen waarmee we werken.

Aan het slot van haar lezing noemde Scholz een aantal belangrijke initiatieven die inmiddels al ontwikkeld zijn: de Reflective Citizens Groups, waarin groepen burgers uit verschillende landen vrij kunnen reflecteren op wat hen bezighoudt; de Large Group Dialogues; de Voices after Auschwitz-conferenties; de Large Group Identity-training; online support groups; The Poland and the Couch Project en het Sandwich-model.

Niet al deze projecten zijn mij bekend, waarschijnlijk de lezer ook niet, maar het roept bij mij wel bewondering op voor de vele initiatieven die inmiddels zijn ontplooid en ook de wens hier in Nederland wat te kunnen betekenen door het creëren van beschermde, open ruimten, waarin mensen zich veilig kunnen uiten.

Scholz eindigde haar indrukwekkende, veelomvattende lezing met een citaat van Foulkes (1948): *'A good group breeds and develops, creates and cherishes that most precious product: the human individual.'*

Wat een lezing. En wat een kansen om ook met onze kennis bij te dragen aan het verminderen van de spanningen in tal van groepen in de samenleving.

Voor een link naar de Foulkes-lezing van Regine Scholz: scan onderstaande QR-code.

